

XRISTIANLIK DININING KELIB CHIQISHI VA TARIXIY RIVOJLANISHI

Husanova Zilolaxon Akramjon qizi

"University of Business and Science"

KXF-25.10, 1-bosqich talabasi

E-mail: husanovazilolaxon414@gmail.com

Norinov Muzaffar Ramonjonovich

"University of Business and Science"

Ijtimoiy fanlar kafedrasi o'qituvchisi

E-mail: norinovmuzaffar56@gmail.com

Annotatsiya: Mazkur maqolada xristianlik dinining tarixiy kelib chiqishi, shakllanishi va rivojlanishi masalalarini o'rganadi. Maqolada xristianlikning qadimgi yahudiylik dinining an'analari zaminida vujudga kelganligi, Iso Masihning hayoti va ta'limoti asosida yangi diniy harakatning paydo bo'lishi hamda uning milodiy I-IV asrlarda Rim imperiyasi hududida keng tarqalishi tahlil qilinadi. Shuningdek, xristianlikning asosiy e'tiqodiy tamoyillari, Muqaddas kitob – Injilning shakllanish jarayoni, dastlabki xristianlik jamoalari faoliyati, Nikeya ibodat yig'ini va Reformatsiya harakati yoritiladi. Tadqiqot tarixiy-qiyosiy tahlil va tizimli yondashuv asosida amalga oshirilgan.

Kalit so'zlar: Xristianlik, monoteizm, Bibliya, Qadimgi Ahdnoma, Yangi Ahdnoma, Muqaddas Uchlik, Bibi Maryam, Injil, Xavoriylar.

Kirish: Xristianlik – dunyodagi eng yirik va keng tarqalgan jahon dinlaridan biri bo'lib, bugungi kunda yer yuzi aholisining qariyb uchdan bir qismini (2 milliarddan ortiq kishi) o'z ichiga oladi. U eramizning I asrida Rim imperiyasining sharqiy hududlarida monoteistik (yakkaxudolik) e'tiqodi sifatida shakllangan [1].

O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Sh. M. Mirziyoyev: "Yoshlarni milliy va umuminsoniy qadriyatlar ruhida tarbiyalash, ularga jahon dinlari va madaniyatlarini to'g'ri tushuntirishni ta'minlash bizning ustuvor vazifalarimizdan biridir" [2], deb ta'kidlaganidek, jahon dinlarini ilmiy asosda o'rganish bugungi kunda dolzarb ahamiyat kasb etmoqda.

Xristianlikning shakllanishi milodiy I asrda Rim imperiyasining sharqiy provinsiyalarida kechgan murakkab ijtimoiy-siyosiy jarayonlar bilan bog'liq. Bu davrda imperiya ma'naviy inqirozni boshdan kechirayotgan, an'anaviy politeistik (ko'p xudolik) dinlar jamiyatning quyi qatlamlari ehtiyojlarini qondira olmay qolgan edi. Ushbu maqolada xristianlikning vujudga kelish tarixi, Bibliyaning tarkibi, asosiy aqidalar, Nikeya ibodat yig'ini va

Reformatsiya harakati tahlil qilinadi.

Adabiyotlar Tahlili

A. Mo'minovning "Dinshunoslik" [3] darsligida xristianlikning kelib chiqishi va asosiy aqidalarining o'zbek tilida tizimli tahlili keltirilgan. Muallif xristianlikning monoteistik mohiyatiga alohida e'tibor qaratib, uni Islom va Iudaizm bilan qiyosiy o'rgangan.

B. Hasanov va V. G'ulomovning "Dinshunoslik ma'ruzalar matni" [4] asarida xristianlikning uch yo'nalishi – katolizm, pravoslaviya va protestantizm – hamda ularning o'zaro farqlari batafsil yoritilgan. Ushbu asar oliy ta'lim muassasalarida keng qo'llaniladi. A. Mo'minovning tadqiqotlari [5] xristianlikning ilk davrini chuqur o'rganib, Qumron qo'lyozmalarining xristian teologiyasi bilan bog'liqligini atroflicha tahlil etgan. Muallif Esseylar jamoasining ilk xristian jamoalariga ta'sirini maxsus ko'rib chiqqan. E. Uaytning "Reformatsiya tarixi" [6] asarida Martin Lyuterning katolik cherkoviga qarshi chiqishi va Reformatsiya natijasida protestantizmning shakllanishi tarixiy manbalar asosida yoritilgan. Sh. Ziyodevning "Markaziy Osiyoda xristianlik" [7] asarida esa bu dinning O'rta Osiyo hududidagi tarqalishi va ta'siri tahlil etilgan.

Muhokama Va Natijalar

Xristianlikning vujudga kelishi. Xristianlik o'z mohiyatiga ko'ra monoteizm g'oyasini ilgari sursa-da, uning shakllanishida diniy sinkretizm (turli ta'limotlarning birlashishi) muhim o'rin tutadi. Tadqiqotchilar xristianlik aqidalarida qadimgi Misrning Osiris, Eronning Mitra va yunon-rim falsafasidagi "Logos" (Oliy aql) tushunchalarining ta'sirini kuzatadilar. Biroq, bu dinning eng mustahkam asosi iudaizm bo'lib, u yerdan yakkaxudolik, dunyoning yaratilishi va axloqiy kodekslar meros bo'lib o'tdi [3, 4].

Milodiy 313-yilda imperator Konstantin I ning Milan farmoni bilan xristianlarni ta'qib qilish to'xtatildi. 325-yilda bo'lib o'tgan Nikeya ibodat yig'inida xristianlikning asosiy aqidalari rasmiy belgilandi va milodiy 380-yilda xristianlik Rim imperiyasining rasmiy dini deb e'lon qilindi [5].

Bibliya – Muqaddas Kitob. Bibliya xristianlarning muqaddas kitobi hisoblanadi. U ikki katta qismdan iborat [3]:

1. Qadimgi Ahdnoma: Dunyoning yaralishi, insoniyatning ilk gunohlari va Iso Masihning kelishiga tayyorgarlik haqida bayon etiladi. Iudaizm bilan umumiy meros bo'lib, xristianlar uni Isoning kelishiga tayyorgarlik sifatida talqin qilishadi.

2. **Yangi Ahdnoma:** Xristianlikning o'zagi hisoblanadi. Uning markazida to'rtta Injil (Matfey, Mark, Luka va Ioann) turadi. Milodiy I-II asrlarda grek tilida yaratilgan bo'lib, 27 kitobdan tashkil topgan.

Muqaddas Uchlik va asosiy aqidalar.

Xristianlik yakka Xudoga, lekin uni Muqaddas Uchlik – Ota Xudo, O'g'il Xudo va Muqaddas Ruh shaklida e'tiqod qiladi. Bu aqidaga binoan, O'g'il Iso Ota-Xudodan tug'ilgan, Muqaddas Ruh ham Ota-Xudodan yaratilgan (pravoslav ta'limoti), katolizmda esa Muqaddas Ruh ham Ota va O'g'il-Xudodan kelib chiqadi deb hisoblanadi [4]. Bundan tashqari, xristianlar Jannat va Do'zax, Oxirat, Isoning xochga mixlanib qurbon bo'lishi va qayta tirilishi haqidagi aqidalarni qabul qilishadi.

Qumron qo'lyozmalari va tarixiy haqiqatlar.

1947-yilda O'lik dengiz bo'ylarida g'orlardan topilgan Qumron qo'lyozmalari xristianlikning kelib chiqishini tushunishda beqiyos ahamiyatga ega. Bu bitiklar xristianlikkacha bo'lgan davrda "Esseylar" deb atalgan jamoaning mavjudligini isbotladi. Bu jamoaning hayot tarzi – mol-mulkni teng taqsimlash, jamoat bo'lib ovqatlanish va suv bilan poklanish (cho'qintirishning asosi) – ilk xristian jamoalarining andozasiga aylangan [5].

Nikeya ibodat yig'ini va diniy marosimlar. 325-yilda chaqirilgan Nikeya ibodat yig'ini xristianlik tarixidagi eng muhim burilish nuqtasi hisoblanadi. Imperator Konstantin boshchiligidagi bo'lib o'tgan bu yig'inda xristianlik qonun-qoidalarini ishlab chiqildi va Muqaddas Uchlik aqidasi rasmiy e'lon qilindi. Aynan shu yerda xristianlikning "e'tiqod ramzi" qabul qilinib, u davlat mafkurasi darajasiga ko'tarildi [5]. Xristianlikning asosiy diniy marosimlari quyidagilardan iborat [3, 4]: cho'qintirish – inson "asliy gunoh"dan xalos bo'lib ruhan qayta tug'iladi; liturgiya – eng muqaddas marosim bo'lib, non va vino Isoning tanasi va qoni hisoblanadi; Rojdestvo – Xudoning inson qiyofasida yerga tushishini nishonlash; Troitsa (Muqaddas Uchlik kuni) – Paxsadan 50 kun o'tgach nishonlanadigan, xristian cherkovining "tug'ilgan kuni" sifatida qadrlanadigan bayram.

Reformatsiya harakati. XVI asrga kelib, katolik cherkovining haddan tashqari boyib ketishi va siyosiy bosimi Reformatsiya harakatini keltirib chiqardi. Martin Lyuter va uning izdoshlari cherkov va inson o'rtasidagi vositachilarni (ruhoniylarni) olib tashlashni taklif qildilar. Reformatsiya natijasida Bibliya xalq tillariga (nemis, ingliz, fransuz) tarjima qilindi. Bu esa odamlarning mustaqil fikrlashiga va ilm-fanning rivojlanishiga bilvosita turtki berdi [6].

Xulosa

Xristianlik dinining vujudga kelishi va uning tarixiy tadrijini o'rganish shuni ko'rsatadiki, bu din Rim imperiyasining ma'naviy inqirozi davrida ijtimoiy adolat va najotga ehtiyoj sezgan xalqlarning yagona mafkurasi sifatida shakllandi. Uning milliy chegaralardan chiqib, universal xarakter kasb etishi xristianlikning jahon miqyosida yoyilishiga asosiy zamin yaratdi.

Tadqiqot natijasida quyidagi xulosalarga kelindi: **birinchidan,**

xristianlikning vujudga kelishi ijtimoiy-siyosiy omillar – Rim mustamlakachiligi, qadriyatlar inqirozi va xalq ozodlik intilishlari – bilan bevosita bog'liq. **Ikkinchidan**, Bibliya manbalari va tarixiy dalillar tahlili xristianlikning iudaizm an'alariga tayangan holda, ularni yangicha insonparvarlik va yakkaxudolik g'oyalari bilan boyitganini isbotlaydi. Uchinchidan, 325-yildagi Nikeya ibodat yig'ini va XVI asrdagi Reformatsiya xristianlikning tarixiy rivojlanishidagi ikki muhim burilish nuqtasi bo'ldi.

Xristianlik o'zining ikki ming yillik evolyutsiyasi davomida jahon madaniyati, huquqi, falsafasi va umuminsoniy axloqiy me'yorlariga beqiyos ta'sir ko'rsatib kelmoqda.

ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. Mirziyoyev Sh. M. Yangi O'zbekiston taraqqiyot strategiyasi. – T.: O'zbekiston, 2022. – B. 218.
2. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2017-yil 7-fevraldagi PF-4947-sonli Farmoni "O'zbekiston Respublikasini yanada rivojlantirish bo'yicha Harakatlar strategiyasi to'g'risida".
3. Mo'minov A. Dinshunoslik: Darslik. – T.: O'qituvchi, 2014. – 312 b.
4. Hasanov B., G'ulomov V. Dinshunoslik ma'ruzalar matni. – T.: 2011. – 198 b.
5. Men A. Xristianlikning ilk davriga oid tadqiqotlar. – M.: Slovo, 1998. – 276 s.
6. Uayt E. Reformatsiya tarixi: Lyuterdan Kalvingacha. – Sankt-Peterburg: 2005. – 320 s.
7. Ziyodev Sh. Markaziy Osiyoda xristianlik: tarixiy ocherklar. – T.: Fan, 2008. – 256 b.